

SAMU ISTVÁN

„Kis-moszkvai úton” lévőők

Gúta oláh cigány közösségének integrációs folyamata (2001–2025)

1. Bevezetés

A „Kis-Moszkvai úton lévőők” című tanulmány a gútai oláh cigány (vlach, lovári) közösség társadalmi integrációs folyamatát vizsgálja a 2000-es évek elejétől napjainkig. A kutatás célja annak feltárása, hogy a város cigány lakossága miként épül be – formálisan és informálisan – a helyi társadalomba, hogyan alakulnak a kölcsönös viszonyok a városi és a cigány közösség között, s milyen tényezők határozzák meg az integráció és asszimiláció dinamikáját.

A vizsgálat 2001 és 2004 között zajlott egy átfogó terepmunkán alapulva, amely kvalitatív módszerekkel – mélyinterjúkkal, félig strukturált beszélgetésekkel, megfigyelésekkel és vizuális dokumentációval – dolgozott. A kutatás címét adó „Kis-moszkvai út” Gúta városának azon része, ahol a cigány közösség generációk óta él.¹ A név szimbolikus, egyszerre utal a társadalmi távolságra, a politikai múlt örökségére és az identitás kettősségére is: a telep a város része, mégis „külön világ”.

A tanulmány kiindulópontja, hogy a gútai cigány közösség integrációs folyamata nem kívülről irányított, hanem belső motivációra épülő, önszerveződő folyamat. A közösség történeti, társadalmi és kulturális sajátosságainak megértése kulcsfontosságú ahhoz, hogy feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek az együttélés, az előítélet, az identitás és a társadalmi mobilitás metszéspontjában formálják az integrációt.

A tanulmány a 2004-es eredeti kutatás alapján készült, azonban kiegészült a 2020-as évek új jelenségeivel, így a migrációs hatásokkal, a közösségek közti új törésvonalakkal és a lassuló, de továbbra is jelenlévő integrációs tendenciákkal.

1 A hivatalos neve a telepnek Osada Dankóho Pištu – Dankó Pista telep. Az árvíz után építették meg ezt a telepet, faházakból, amelyek a helyiek elmondása szerint hasonlítottak az Oroszországban lévő Moszkva faházikóihoz és a helyi népnyelv így nevezte el a telepet. Az első időszakban nem elsősorban cigányok laktak a faházikókban, laktak benne a gútai többségi társadalom tagjai is. Ők fokozatosan beköltöztek a település belsejébe a jobb anyagi helyzetüknek köszönhetően.

2. Módszertan

A kutatás kvalitatív, etnográfiai jellegű vizsgálat, amely a szociális antropológia és a társadalomkutatás határterületén helyezkedik el. Az adatgyűjtés 2001 és 2004 között zajlott, több, egymásra épülő módszert kombinálva:

- Terepmunka és megfigyelés: A kutató több hónapon keresztül látogatta a cigánytelep háztartásait, közösségi helyszíneit, családi eseményeit. A megfigyelések célja az életmód, a társas viszonyok, a normák és a mindennapi gyakorlatok feltérképezése volt.

- Interjúk: 27 félig strukturált interjú készült különböző korú és társadalmi státuszú férfiakkal és nőkkel. A beszélgetések során az életút, az iskoláztatás, a munkatapasztalatok, a lakhatás és a családi kapcsolatok kerültek előtérbe.

- Vizuális dokumentálás: A terepmunka része volt a fotódokumentáció és a teleprajzkészítés is, amelyek segítettek a térszerkezet és a lakhatási viszonyok megértésében.

- Orális történelem: A közösség idősebb tagjaival készült interjúk betekintést nyújtottak a korábbi évtizedek (1950–1990) társadalmi viszonyaiba, a kollektivizálás és az iparosítás hatásaiba.

A 2020-as évek kiegészítő vizsgálata a korábbi kutatás longitudinális folytatásaként értelmezhető. Ez nem új terepmunka formájában, hanem másodelemzéseként és tapasztalati frissítésként valósult meg. A helyi szociális szolgálatok, iskolák és önkormányzati intézmények munkatársaival folytatott konzultációk, valamint a cigány közösség tagjaival történő személyes kapcsolatfenntartás biztosította az adatokat.

A kvalitatív megközelítés célja nem a statisztikai reprezentativitás, hanem a társadalmi folyamatok mélyebb megértése volt. A módszertani hangsúly a jelenségek értelmezésén és a szociokulturális kontextus feltárásán volt – azon a finom határvonalon, ahol a társadalmi integráció és az etnikai identitás találkozik.

3. Hipotézis és történeti háttér

A kutatás hipotézise szerint a gútai oláh-cigány közösség integrációja külső nyomás nélkül, önkéntes alapon indult el, és főként adaptív alkalmazkodási stratégiákra épül. A közösség tagjai a társadalmi mobilitás lehetőségeit nem elutasítják, hanem saját kulturális mintáikhoz igazítva értelmezik.

A városban élő cigány közösség történeti gyökerei a 18. század végéig nyúlnak vissza. Az első írásos említések már ekkor rögzítik jelenlétüket, elsősorban mint vándorló kézművesek, zenészek, lókupecsek. A 19. század végére a közösség részben letelepedett, kialakultak a település peremén állandó lakóhelyeik.

A 20. században az államhatalom és a helyi társadalom viszonya kettős volt: a cigányok egyszerre voltak „túrtek” és „szükségesek” – mint olcsó munkaerő és mint kulturális kuriózum.

A második világháború utáni időszakban, különösen az 1950–1980-as években a kommunista rendszer asszimilációs politikája markánsan beavatkozott a közösségi struktúrába. Az iskoláztatás és a szocialista ipari foglalkoztatás rövid távon javította az életkörülményeket, ugyanakkor hosszú távon felbomlasztotta a hagyományos közösségi kohéziót.

A rendszerváltás után, az 1990-es években a gazdasági átalakulás, a munkanélküliség növekedése és a társadalmi bizalmatlanság új kihívások elé állította a gútai cigány közösséget. A társadalmi integrációs pályák megrekedtek, miközben új formái – például az oktatásban való részvétel és a helyi kulturális kezdeményezések – is megjelentek.

4. Eredmények és elemzés

A gútai oláh-cigány közösség életmódját a 2000-es évek elején a tradicionális és a modern elemek sajátos együttélése jellemezte. Bár a közösség egyre inkább a városi társadalom része lett, a társadalmi és térbeli szegregáció továbbra is fennállt. A „Kis-moszkvai út” – amely nem csupán földrajzi hely, hanem kulturális szimbólum is – a társadalmi határvonal egyik látható és érzékelhető manifesztációjává vált.

4.1. Lakhatás és térszerkezet

A 2000-es évek elején a cigánytelep jellemzően egyszintes, részben önépített házakból állt, amelyek anyaghasználatra és állapotára jelentősen különbözött a városi lakóövezetekétől. Sok család évtizedek óta ugyanazon a telken élt, az ingatlanok generációkon át öröklődtek, gyakran jogilag rendezetlen formában. A lakóházak között erős volt a rokoni kapcsolat, a szomszédsági hálózat pedig alapvető szociális funkciókat töltött be: kölcsönös segítségnyújtás, gyermekfelügyelet, közös főzés, pénzügyi támogatás.

A 2020-as években a telep fizikai képe részben megváltozott. A fiatalabb, jobban kereső családok beköltöztek a városba, a telepen pedig főként az idősebb és szociálisan kiszolgáltatottabb rétegek, illetve az újonnan érkező „gyüttment” cigány családok maradtak. Ez új típusú feszültségeket hozott: a helyi normák ismeretének és elfogadásának hiánya gyakran konfliktusokat okoz a régebbi és az új lakók között. A térbeli szegregáció tehát nem csökkent, hanem belső rétegződéssé alakult át.

4.2. Család, rokonság, társadalmi szerepek

A közösségi élet alapegysége a nagycsalád, amely nemcsak vérrokoni, hanem gazdasági és szimbolikus egység is. A család tagjai közösen gazdálkodnak, nevelik a gyermekeket, és döntéseiket kollektíven hozzák meg. A közösségen belül az idősebb férfiak

és nők kiemelt tekintéllyel bírnak; a fiatalok viselkedését, párválasztását, iskoláztatását is befolyásolják.

A vajda-rendszer, amely a 2000-es évek elején még stabilnak tűnt, napjainkra legitimációs válságba került. A választott vezetők tekintélye csökkent, részben az újonnan betelepülő cigány családok miatt, akik nem ismerik el a helyi szokásjogot és vezetői struktúrát. A helyi vajda szerepe inkább mediátorrá alakult: közvetít az önkormányzat, a szociális intézmények és a közösség között, de már nem rendelkezik azzal a hatalommal, amely korábban belső rendfenntartó erőként működött.

A nők szerepe szintén változóban van. A 2000-es években a nők többsége a háztartásban tevékenykedett, gyermekneveléssel és otthoni feladatokkal foglalkozott. Az elmúlt években azonban egyre több nő vállal munkát közmunkaprogramokban, takarítási vagy gondozási területeken. Emellett megerősödött a nők szerepe a gyermekek iskoláztatásában: a nők gyakrabban tartják a kapcsolatot a tanítókkal, pedagógusokkal, és erősebb motivációval bírnak a tanulás irányában, mint a férfiak.

4.3. Foglalkozás, megélhetés és gazdasági stratégiák

A 2000-es évek elején a közösség megélhetése több forrásból táplálkozott. A férfiak többsége alkalmi munkákból (építőipar, fakitermelés, bontás, szezonális mezőgazdaság) szerzett jövedelmet, a nők pedig háztartási segédmunkát, takarítást, idénymunkát végeztek.

A kiegészítő jövedelmek között szerepeltek a szociális támogatások, gyermekpótlékok és egyéb állami segélyek, amelyek stabil, bár alacsony szintű anyagi biztonságot nyújtottak.

A 2020-as években a foglalkoztatottsági helyzet enyhén javult, de továbbra is periférikus. A közmunkaprogramok ugyan biztosítanak rendszeres elfoglaltságot, de nem teremtenek valódi munkaerő-piaci integrációt.

A helyi gazdaság és a roma közösség kapcsolata jellemzően függőségi jellegű: a roma munkaerő olcsó, gyakran informális foglalkoztatásban vesz részt, amely kiszolgáltatottá teszi őket a munkáltatókkal szemben.

A fiatal generációk körében azonban megjelent egy új aspirációs réteg, akik szakképzettség megszerzésére törekednek (főként építőipari, vendéglátóipari, vagy egészségügyi szakmákban), ami hosszabb távon erősítheti az integrációt.

4.4. Oktatás és társadalmi mobilitás

Az oktatás az integráció kulcsterülete. A 2000-es évek elején az iskolai lemorzsolódás magas volt, a szülők közül sokan maguk sem fejezték be az alapiskolát. A tanulás fontossága nem épült be mélyen a családi értékrendbe. A pedagógusok szerint a gyerekek

iskolai teljesítményét a társadalmi elvárások hiánya és a motivációs problémák erősen befolyásolták.

A 2020-as években ugyanakkor már érzékelhető a változás. Az iskolába járás mára alapvető normává vált, és a szülők – különösen az anyák – egyre gyakrabban támogatják gyermekeik továbbtanulását. Néhány fiatal már szakiskolát vagy középiskolát végez, ami korábban szinte elképzelhetetlen volt. Az oktatási mobilitás még szórványos, de hosszú távon új mintát teremt a közösségben.

4.5. Vallás és kulturális identitás

A gútai cigány közösség vallásos, de a hit gyakorlása szinkretikus jellegű: a római katolicizmus elemei keverednek a cigány hiedelmekkel és szokásokkal. A templomlátogatás mellett fontos szerepet játszanak a házi szertartások, a szentképek, imák és a közösségi ünnepek.

A vallás egyfajta identitásvédelmi funkciót tölt be: segíti az összetartozás érzését és erkölcsi kapaszkodót ad a nehéz élethelyzetekben.

A 2010-es évek végétől azonban új vallási irányzatok (evangéliumi, pünkösdi közösségek) is megjelentek, amelyek gyakran az alkoholizmus és a családon belüli konfliktusok elleni fellépéssel szereztek tekintélyt a helyi cigányok körében.

4.6. A helyi társadalomhoz való viszony

A gútai roma közösség és a nem roma lakosság közötti kapcsolat kétarcú. A hétköznapi érintkezés szintjén – boltokban, iskolákban, munkahelyeken – a békés együttélés dominál, de a mélyebb társadalmi távolság továbbra is fennáll.

A nem cigány lakosság körében gyakori a „rejtett előítélet”, amely nyílt konfliktusok nélkül is fenntartja az elkülönülést.

A cigánytelepről beköltöző családokat sokszor fenntartásokkal fogadják, a „Kis-moszkvai” származás stigmatiként működik a városi közösségben.

A helyi önkormányzat az elmúlt években több integrációs programot indított (szociális munkások, iskolai asszisztensek, közösségi mediátorok bevonásával), azonban ezek hatása korlátozott. Az együttélés inkább térbeli közelség, mintsem társadalmi integráció.

4.7. Összegzés az elemzésről

Az eredmények alapján a gútai cigány közösség nem passzív elszenvedője a társadalmi folyamatoknak, hanem aktív alakítója is azoknak. A közösség képes adaptálódni, de az alkalmazkodás határai szűkek, és a helyi társadalom befogadóképessége is korlátozott.

Az integrációs folyamatot tehát nem pusztán a cigány közösség akaratereje, hanem a többségi társadalom nyitottsága és a strukturális feltételek is meghatározzák.

A „Kis-moszkvai úton” lévőek története rávilágít arra, hogy az integráció nem lineáris, hanem rétegzett, visszacsatolt folyamat: minden előrelépést új kihívások és újratermelő társadalmi határok követnek.

5. Aktualizált konklúzió (2020–2025)

Húsz év távlatában a gútai oláh-cigány közösség integrációs folyamata egyértelműen nem tört meg, de új irányokat vett. A korábban stabil, belső normákon és rokoni struktúrákon nyugvó társadalmi rendszer fokozatosan fellazult. Ennek fő oka egyrészt a gazdasági átalakulás, másrészt a belső migráció: a keleti régiókból érkező cigány családok betelepülése, akik más szokásrendszert, életmódot és közösségi mintákat hoztak magukkal.

Ez a változás nem csupán demográfiai, hanem kulturális törést is okozott. A régi gútai közösség normái – a családi hierarchia, a vajda tekintélye, az egymás iránti kölcsönös szolidaritás – meggyengültek, s a közösség egy része dezintegrációs folyamatok felé sodródott. A helyi normák és a „gyüttment” cigány családok közti ellentét a telep mindennapjait feszülté tette.

Mindeközben a városba beköltöző roma családok új szintjét jelentik az integrációnak. Ők azok, akik már részt vesznek a helyi gazdaságban, gyermekeik iskolázottabbak, és életformájuk közelebb áll a többségi társadaloméhoz. Ez a belső differenciálódás azonban új hierarchiát is teremtett: a telepen maradók egyre inkább a társadalom peremére szorulnak, miközben a városba költözők kettős identitást élnek meg – „roma is vagyok, gútai is vagyok”.

A helyi nem cigány társadalom dichotóm magatartása továbbra is jelen van: a lát-szólagos elfogadás mögött gyakran tovább él a távolságtartás és a bizalmatlanság. A „kis-Moszkvai” eredet címke formájában még mindig működik, és a szimbolikus határok csak lassan oldódnak.

A kutatás 2025-ös tapasztalatai szerint az integráció többpólusúvá vált:

- a gazdasági integráció részleges, de működőképes;
- a kulturális integráció szelektív (az iskoláztatás és a média révén);
- a társadalmi integráció viszont még mindig akadályokba ütközik, főként a sztereotípiák és az alacsony társadalmi mobilitás miatt.

Az integráció tehát nem lineáris fejlődés, hanem ciklikus folyamat, amelyben az előrehaladás és a visszahúzó erők állandóan váltják egymást. A közösség képes alkalmazkodni, de a többségi társadalom nyitottsága továbbra is feltétele a sikernek.

A gútai eset tanulsága, hogy a társadalmi befogadás nem pusztán szociális, hanem morális kérdés is. Az integráció nem csupán a roma közösség feladata, hanem

közös társadalmi felelősség, amelyhez szükséges a kölcsönös elismerés, a bizalom és a kulturális dialógus.

Ha a jövőben ez a dialógus megerősödik – az iskola, az önkormányzat, a civil szervezetek és a közösség közös részvételével –, Gúta példája nemcsak helyi, hanem regionális modellként is szolgálhat a társadalmi integráció és együttélés területén.

Irodalom

- Baranyai János 1998. *A cigány közösségek társadalmi integrációja Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram.
- Kemény István–Janky Béla 2004. *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Budapest, MTA KTI.
- Ladányi János–Szelényi Iván 2001. *A kirekesztettség változó formái*. Budapest, Napvilág.
- Samu István 2004. „Kis-Moszkvai úton lévők” – Gúta oláh-cigány közösségének integrációja. Miskolc, Miskolci Egyetem.
- Stewart, Michael 1997. *The Time of the Gypsies*. Boulder, Westview Press.
- Szuhay Péter 2005. *A romák kultúrája és a kulturális antropológia*. Budapest, Néprajzi Múzeum.
- Vašečka, Michal 2005. *Čačipen Pal o Roma: súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava, IVO.
- Vincze Enikő 2012. *Térbeli szegregáció és integráció Közép-Európában*. Kolozsvár, ISPMN.